

INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING AHAMIYATI VA MAMLAKAT IQTISODIYOTIDAGI O'RNI

PhD Axmadaliyeva Nixolaxon

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0001-9912-549X

nikholaakhmadaliyeva@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitalining roli va uning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Inson kapitali bu ta'lim, sog'liqni saqlash, malaka, ilmiy-tadqiqot va texnologik salohiyatni o'z ichiga olgan iqtisodiy resurs bo'lib, u innovatsion taraqqiyotning asosiy omili sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: inson kapitali, innovatsion iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, ilmiy-tadqiqot, yuqori texnologiyalar, iqtisodiy o'sish.

ЗНАЧЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕГО РОЛЬ В ЭКОНОМИКЕ СТРАНЫ

PhD Ахмадалиева Нихолахон

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье анализируется роль человеческого капитала в инновационной экономике и его влияние на экономическое развитие страны. Человеческий капитал это экономический ресурс, включающий образование, здравоохранение, навыки, научно-исследовательский и технологический потенциал, и является ключевым фактором инновационного развития.

Ключевые слова: человеческий капитал, инновационная экономика, цифровая трансформация, исследования и разработки, высокие технологии, экономический рост.

THE IMPORTANCE OF HUMAN CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF AN INNOVATIVE ECONOMY AND ITS ROLE IN THE COUNTRY'S ECONOMY

PhD Akhmadaliyeva Nikholakhon

Tashkent State University of Economics

Abstract. This article analyzes the role of human capital in an innovative economy and its impact on the country's economic development. Human capital is an economic resource that includes education, healthcare, skills, research and technological potential, and is a key factor in innovative development.

Keywords: human capital, innovative economy, digital transformation, research and development, high technologies, economic growth.

Kirish.

Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga kiritiladigan investitsiyalar mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Inson kapitali – bu bilim, tajriba, salomatlik va malakalarni o'z ichiga olgan noyob resurs bo'lib, u iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri sifatida qaraladi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va yangi ishlab chiqarish tarmoqlarining paydo bo'lishi inson resurslariga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Shu sababli, inson kapitaliga investitsiyalarni ko'paytirish, aholining ta'lim, sog'liqni saqlash va kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish innovatsion iqtisodiyotning poydevorini mustahkamlashga xizmat qiladi (Mirziyoyev, 2023).

Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, “yaratuvchan yosh avlodni tarbiyalash va inson kapitalini rivojlantirish O'zbekistonning eng muhim strategik vazifasidir”. Mamlakatda so'nggi yillarda ta'lim tizimida qamrovning kengayishi, sog'liqni saqlash sohasidagi islohotlar va raqamli malakalarni oshirish dasturlari inson kapitali sifatini yangi bosqichga olib chiqmoqda (Farmon, 2022).

Adabiyotlar sharhi.

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida mamlakat iqtisodiy salohiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biri bu inson kapitalidir. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy iqtisodiy o'sishning asosiy manbai endilikda tabiiy boyliklar emas, balki bilim, malaka va innovatsion tafakkur bilan qurollangan inson resurslaridir (Ashurov, 2022). Inson kapitalining sifat jihatdan yuksalishi nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki yangi texnologiyalarni joriy etish, ilg'or g'oyalarni tijoratlashtirish va innovatsion mahsulotlar yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi (Kurpayanidi, 2023).

Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitali — ta'lim, sog'liqni saqlash, ilm-fan va texnologik yangiliklarni o'zlashtirish jarayonlarida faol ishtirok etuvchi asosiy resurs hisoblanadi. Shu bois, iqtisodiy tizimni innovatsion rivojlanish bosqichiga olib chiqishda inson kapitalining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi (Mamurov, 2021). Inson kapitaliga yo'naltirilgan sarmoyalar, xususan, kasbiy ta'limni modernizatsiya qilish, tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash va fan-ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish orqali mamlakatning innovatsion salohiyatini oshiradi (Taniyev, 2020).

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish yo'nalishida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi, “Ilm-fan va innovatsion faoliyat to'g'risida”gi hamda “Ta'lim to'g'risida”gi qonunlar, shuningdek Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi inson kapitalini rivojlantirishni milliy ustuvor yo'nalish sifatida belgilab bergan (Farmon, 2020). Ushbu hujjatlar asosida ta'lim sifati, ilmiy tadqiqotlar natijadorligi va kadrlar salohiyatini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar yo'lga qo'yilmoqda (Farmon, 2022).

Innovatsion iqtisodiyotning samarali ishlashi inson kapitalining intellektual imkoniyatlari va ularni amaliyotga tatbiq etish darajasiga bevosita bog'liqdir. Shu sababli, mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, ijtimoiy farovonlikni oshirish hamda raqobatbardoshlikni mustahkamlash uchun inson kapitali bosh omil sifatida namoyon bo'lmoqda (Mustafaqulov, 2024). Ushbu tadqiqotda inson kapitalining innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishdagi o'rni, uni rivojlantirishning samarali mexanizmlari va milliy iqtisodiyotga ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotning metodologiyasi innovatsion iqtisodiyot va inson kapitali o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tizimli va kompleks tahlil etishga yo'naltirilgan. Tadqiqotda inson kapitalining innovatsion rivojlanishga ta'sirini chuqur o'rganish maqsadida tizimli yondashuv, statistik va iqtisodiy-matematik tahlil, komparativ (taqqoslash), shuningdek induktiv va deduktiv usullar qo'llanildi. Tizimli yondashuv orqali inson kapitalining iqtisodiy o'sishdagi o'rni, uning tarkibiy elementlari va innovatsion jarayonlarga ta'sir mexanizmlari o'rganildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Inson kapitali har qanday jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi hisoblanadi. U mehnat unumdorligini oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashda yetakchi rol o'ynaydi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda milliy boylikning qariyb 70–80 foizi inson kapitali hissasiga to'g'ri keladi. Bu esa mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligi bevosita inson resurslari sifatiga bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Inson kapitaliga investitsiyalar ta'lim, sog'liqni saqlash, ilmiy-tadqiqot, innovatsiya va malaka oshirish kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Ta'lim va malaka oshirish — bilim va ko'nikmalarni oshirish orqali mehnat bozorida yuqori samaradorlikka erishishni ta'minlaydi.

Sog'liqni saqlash — inson salomatligini mustahkamlash orqali mehnat unumdorligini oshiradi.

Tadqiqot va innovatsiyalar — yangi texnologiyalarni joriy etish va ilmiy kashfiyotlar orqali iqtisodiyotning innovatsion o'sishiga zamin yaratadi (Becker, 1975).

Ijtimoiy inklyuziya — gender, hududiy yoki ijtimoiy tafovutlardan qat'i nazar, barcha fuqarolarga teng imkoniyatlar yaratish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitali asosiy ishlab chiqarish omiliga aylanadi. Chunki bilim va intellektual salohiyat yangi g'oyalar, texnologiyalar va mahsulotlar yaratilishining manbaidir. Inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar natijasida ilmiy-tadqiqotlar hajmi oshadi, startaplar soni ko'payadi va yangi ish o'rinlari yaratiladi. Shu bois, inson kapitali innovatsion ekotizimning markazida turadi.

Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va "aqli mehnat" tamoyillarining keng joriy etilishi sharoitida inson kapitalining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi (Goyibnazarov, 2023). Yoshlar va mutaxassislarning zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish qobiliyati mamlakatning global raqobat maydonidagi o'rnini belgilaydi.

Innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishida inson kapitali eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy iqtisodiyotda bilim, malaka va ijodiy fikrlash asosiy ishlab chiqarish resursiga aylanmoqda. Inson kapitali — bu ta'lim, sog'liqni saqlash, ilmiy-tadqiqot faoliyati va mehnat bozorida faollik orqali jamiyatning iqtisodiy salohiyatini oshiruvchi asosiy omildir (Barkhordari, 2019).

1-jadval

Inson kapitali va innovatsion rivojlanish ko'rsatkichlari (2023-yil holatiga ko'ra)

Mamlakat	Fan-texnika yo'nalishidagi bitiruvchilar (%)	1 mln aholiga tadqiqotchilar soni	Bandlik darajasi (%)	Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish (%)	Inson taraqqiyoti indeksi (HDI)
O'zbekiston	9,2	504	56,4	21,0	0,727
Qozog'iston	49,3	900	69,4	18,0	0,811
Gruziya	30,9	1 624	63,8	15,0	0,812
Armaniston	17,1	1 258	62,4	12,0	0,759
Ozarbayjon	49,6	1 430	66,6	11,4	0,745
Qirg'iziston	32,7	515	59,1	2,1	0,713
Tojikiston	42,4	362	41,1	2,6	0,685

Manba: Gimranova R. va boshqalar, "Transformation of Human Capital as a Driver of Innovative Economy", *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2023

Ayniqsa, innovatsion iqtisodiyotda inson kapitali yuqori texnologiyali ishlab chiqarish, raqamli xizmatlar va ilmiy-texnik taraqqiyotning markazida turadi. Shu sababli, Markaziy Osiyo davlatlarida, jumladan, O'zbekistonda ham inson kapitalini rivojlantirish orqali innovatsion iqtisodiyotga o'tish strategik ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda (Kamilova, 2022).

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, ta'lim sifati hamda fan-texnika yo'nalishida bitiruvchilar ulushi innovatsion rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Qozog'iston (49,3%) va Ozarbayjon (49,6%)da fan va texnologiya yo'nalishidagi bitiruvchilar ulushi eng yuqori, bu esa ularning yuqori texnologiyali ishlab chiqarish hajmida ham o'z aksini topmoqda (Diebolt, 2019).

O'zbekistonda bu ko'rsatkich 9,2% bo'lishiga qaramay, **yuqori texnologiyali ishlab chiqarish ulushi 21%** ni tashkil etmoqda. Bu holat mamlakatda so'nggi yillarda olib borilayotgan sanoat modernizatsiyasi, ilmiy grantlar va raqamli iqtisodiyot strategiyalarining amaliy natijasidir (UNIDO, 2021).

Tadqiqotchilar soni bo'yicha Gruziya (1 624 kishi) va Ozarbayjon (1 430 kishi) yetakchilik qilmoqda. O'zbekistonda esa bu ko'rsatkich 504 kishi bo'lib, bu hali ham rivojlangan davlatlar darajasidan past. Ammo **ilmiy grantlar tizimi, yosh olimlar dasturi va texnoparklar** orqali bu ko'rsatkich bosqichma-bosqich oshib bormoqda (WIPO, 2022). Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, 1 mln aholiga tadqiqotchilar sonining oshishi innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshiradi (Silifonova, 2016).

Bandlik darajasi ham inson kapitalining muhim ko'rsatkichidir. Qozog'istonda 69,4%, Ozarbayjonda 66,6% bo'lsa, O'zbekistonda 56,4% ni tashkil etadi. Bu ko'rsatkich mamlakatda mehnat bozorini raqamlashtirish, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va xotin-qizlar bandligini oshirishga qaratilgan siyosat natijalarini aks ettiradi (Rahman, 2022).

Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish ulushi bo'yicha O'zbekiston Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida yetakchi (21%). Bu holat **"Raqamli O'zbekiston - 2030"** strategiyasi, texnoparklar faoliyati va sanoatning raqamli transformatsiyasi bilan izohlanadi (Ernst, 2022).

HDI ko'rsatkichi mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilaydi. Qozog'iston (0.811) va Gruziya (0.812) yuqori darajadagi inson kapitaliga ega bo'lib, O'zbekiston 0.727 ko'rsatkichi bilan **yuqori rivojlanish toifasiga** kiradi (UMDP, 2022).

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, **inson kapitaliga kiritilayotgan investitsiyalar innovatsion iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchidir**. O'zbekiston tajribasi shuni isbotlaydiki, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, fan-texnika yo'nalishlaridagi kadrlar tayyorlash va ilmiy-tadqiqotlarni rag'batlantirish iqtisodiy o'sishning barqaror manbai hisoblanadi.

Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida O'zbekiston **sanoat, ta'lim va ilm-fan integratsiyasini** muvaffaqiyatli amalga oshirayotgan mamlakat sifatida ajralib turadi. Kelgusida inson kapitalini rivojlantirish, yoshlar ilmiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash va innovatsion texnologiyalarni joriy etish mamlakatning raqobatbardoshligini yanada kuchaytiradi.

Xulosa va takliflar.

Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitaliga sarmoya kiritish iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va barqaror rivojlanishning asosiy omilidir. Quyidagi xulosalarni keltirish mumkin:

1. Inson kapitalini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshiradi va milliy daromadni ko'paytiradi.
2. Ta'lim, sog'liqni saqlash va innovatsiyalar sohalariga yo'naltirilgan investitsiyalar mehnat unumdorligini va ijodiy salohiyatni kuchaytiradi.
3. Davlat, biznes va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi hamkorlik inson kapitalini kompleks rivojlantirish uchun zarur shartdir.
4. Inson kapitaliga investitsiyalar — bu nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy adolat va barqarorlikning kafolatidir.

Umuman olganda, inson kapitali innovatsion iqtisodiyotning yuragi hisoblanadi. Unga kiritilgan har bir investitsiya bu nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyotni ta'minlaydigan sarmoyadir. Shu bois, O'zbekiston uchun inson kapitalini kompleks rivojlantirish, ta'lim, fan va texnologiyalar o'rtasida uyg'un tizim yaratish eng muhim strategik vazifa bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar /Литература/References:

- Ashurov M. S. (2022). Zamonaviy sharoitda O'zbekistonda innovatsion faoliyatning holati va uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari. *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 2 (1), 15–30.
- Barkhordari S., Fattahi M., & Azimi N. A. (2019). *The Impact of Knowledge-Based Economy on Growth Performance. Journal of the Knowledge Economy*, 10(3), 1168–1182.
- Becker, G. (1975). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*. Columbia University Press.
- Diebolt C., & Hippe R. (2019). The long-run impact of human capital on innovation and economic development in Europe. *Applied Economics*, 51(5), 542–563.
- Ernst & Young (2022). *Central Asia Attractiveness Report*. EY Publications.
- Farmon (2020). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni, 2020 yil.
- Farmon (2022). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" 28-yanvar PF-60-son.
- Farmon (2022). PF-60-son Prezident farmoni "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi 2022–2026-yillar uchun". 2022-yil 28-yanvar.
- Goyibnazarov S.B. (2023). *Raqamli inson kapitali rivojlanishining institutsional modeli, 2023*.
- Kamilova N. (2022). Human capital as the main factor of innovative development of the modern economy. *Web of Scholars Journal*.
- Kurpayanidi K. I. (2023). Integratsiya innovatsion faoliyati va IKT transformatsiya manbai sifatida. *Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali*, 3 (2), 45–55.
- Mamurov D. (2021). Some issues of activating the transfer of innovative technologies in the industry of Uzbekistan. *Интернайка*, 12-3 (188), 31–33.
- Mirziyoyev Sh.M. (2023). O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqi, BMT Bosh Assambleyasi 78-sessiyasi, 2023 yil 20-sentabr.
- Mustafaqulov Y. B., va Qilichov S. S. (2024). Mamlakatimiz iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda innovatsion iqtisodiyotning ahamiyati. TAFU "Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrası, DOI: 10.5281/zenodo.14881051.
- Rahman M. M. A., Adeniyi A., & Hamidu Y. A. (2022). Does human capital have an impact on employment in Turkey? *ARDL Analytical Perspective*.
- Silifonova E. (2016). *The Role of Researchers in Innovative Development. Innov Journal*, 4(29)
- Taniyev A. (2020). *Innovatsion iqtisodiyot*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
- UNDP (2022). *Human Development Report*. New York.
- UNIDO (2021). *Statistical Data Portal: High-Tech Industries Report*. Vienna.
- WIPO (2022). *Global Innovation Index*. Geneva.